
СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

I МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.2>

Губанова О.Р.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки природокористування,
Одеський державний екологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8535-1701>

Шуптар-Поривасєва Н.Й.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки природокористування,
Одеський державний екологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3260-2714>

Андрущенко О.С.

старший викладач кафедри економіки природокористування,
Одеський державний екологічний університет

Gubanova Olena, Shuptar-Poryvaieva Natalia, Andrushchenko Olesya
Odessa State Environmental University

СТИМУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ КРИЗИ

STIMULATION OF TOURIST ACTIVITY IN CONDITIONS OF CORONAVIRUS CRISIS

Статтю присвячено дослідженню особливостей відновлення ринку туристичних послуг в умовах коронавірусної пандемії, яка кардинально вплинула на одну з найбільш динамічних і високоприбуткових галузей світової економіки. Під час розгляду інструментального забезпечення підтримки туристичної галузі на найближчу перспективу визначено, що переважну більшість запропонованих заходів спрямовано на розвиток внутрішнього і регіонального туризму. Проведено аналіз застосовуваних сьогодні важелів стимулювання туристичної діяльності, які поділяються на три категорії інструментів. Це заходи адміністративного реагування на фінансовий стан постачальників та споживачів туристичних послуг, забезпечення корпоративної відповідальності за збереження туристичного бізнесу, формування індивідуальної зацікавленості туристів у туристичних продуктах, особливістю споживчої цінності яких є сукупність особистих вражень, матеріальної вигоди та безпеки.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, інструменти стимулювання, коронавірусна загроза, відновлення сфери туризму.

Статья посвящена исследованию особенностей восстановления рынка туристических услуг в условиях коронавирусной пандемии, которая кардинально повлияла на одну из наиболее динамичных и высокодоходных отраслей мировой экономики. При рассмотрении инструментального обеспечения поддержки туристической отрасли на ближайшую перспективу определено, что подавляющее большинство предлагаемых мер направлено на развитие внутреннего и регионального туризма. Проведен анализ применяемых сегодня

рычагов стимулирования туристической деятельности, которые делаются на три категории инструментов. Это способы административного реагирования на финансовое состояние поставщиков и потребителей туристических услуг, обеспечения корпоративной ответственности за сохранение туристического бизнеса, формирования индивидуальной заинтересованности туристов в туристических продуктах, особенностью потребительской ценности которых является совокупность личных впечатлений, материальной выгоды и безопасности.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль, инструменты стимулирования, коронавирусная угроза, восстановление сферы туризма.

The purpose of the work is to review and systematize the tools to help the global market of tourist services out of crisis in which it found itself due to the coronavirus epidemic. The methodological and informational basis of the work is scientific works, materials of periodicals, official sites and analytical reviews of the IMF, UNWTO. The research used methods of analysis, synthesis, comparison, grouping and generalization. The article is devoted to the study of the peculiarities of the recovery of the market of tourist services in a coronavirus pandemic, which has dramatically affected one of the most dynamic and highly profitable sectors of the world economy. Research on improving the anti-crisis strategy of tourism development in the context of instrumental support for stimulating tourism in a global pandemic is becoming relevant. Many countries around the world are currently taking steps to minimize the effects of the COVID-19 pandemic and to encourage the recovery of the tourism sector. They are aimed at maintaining a balance between the protection of tourists and the interests of tourism workers, providing conditions for business survival in the entire supply chain of tourism services, coordination of targeted response to modern challenges of the tourism market. Today, the two most common approaches to overcoming the crisis are used in the world. The first approach is aimed at providing affordable credit lines for the tourism business, and the second involves deferring their payment of debts and tax liabilities. When considering the instrumental support of the tourism industry for the near future, it was determined that the vast majority of the proposed measures are aiming at the development of domestic and regional tourism. The analysis of the levers of incentives for tourism activities that are using today was carried out. They are classified into three categories of instruments. These are tools for administrative response to the financial condition of providers and consumers of tourism services; corporate responsibility tools to preserve the tourism business; instruments of individual interest of tourists in tourism products, the consumer value of which is a combination of material benefits, personal impressions and safety of consumption.

Key words: tourism, tourism industry, incentive tools, the threat of coronavirus, tourism recovery.

Постановка проблеми. До недавнього часу туризм уважався одним із найбільш динамічно зростаючих секторів глобальної економіки, доходи від якого, за прогнозами Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2020 р. мали зрости до 2 трлн дол. США, а кількість туристичних відвідувань – до 1,6 млрд осіб. У 2019 р. внесок туристичної галузі становив 10,3% світового ВВП (8,9 трлн дол. США), експортна виручка – 1,7 трлн дол. США (6,8% від загального експорту, 28,3% від світового експорту послуг), капітальні вкладення – 4,3% від загального обсягу інвестицій (948 млрд дол. США). Окрім того, у сфері туризму було зайнято 330 млн осіб (10,4% від загальної зайнятості) [1]. Однак пандемія COVID-19 кардинально вплинула на туристичну галузь, стала потужним чинником різкої зміни спостережуваного в останні десятиліття висхідного тренда розвитку туризму.

На початку травня 2020 р. UNWTO оприлюднила три сценарії розвитку міжнародного туризму після подолання коронавірусної кризи. За першим сценарієм за поступового відкриття кордонів та ослаблення обмежень на поїздки з початку липня падіння туристичних потоків у світі мало становити 58%. Відповідно до другого сценарію, за умови, що вказані заходи здійснювалися на початку вересня, кількість туристичних поїздок повинна була скоротитися на 70%. І найбільш загрозливий, третій сценарій передбачав, що у разі якщо діючі обмеження на пересування туристів не будуть скасовані на початку грудня, туристичні потоки скоротяться на 78% [2]. Фактично, за

даними UNWTO, за перші десять місяців поточного року туристичні напрямки прийняли на 900 млн іноземних туристів менше порівняно з тим же періодом 2019 р., що призвело до втрати 935 млрд дол. США, а за підсумками 2020 р., згідно з прогнозними оцінками, кількість міжнародних мандрівників скоротиться на 70–75% і світовий туризм повернеться до рівня 1990 р. зі зменшенням числа прибуттів на 1 млрд та втратою приблизно 1,1 трлн дол. США [3].

З огляду на ситуацію, що склалася, темпи та модель економічного відновлення туристичної галузі стають предметом інтенсивних обговорень та потребують розроблення пропозицій щодо стимулювання сфери туризму в умовах існуючої коронавірусної загрози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування стратегії розвитку туризму, механізмів її реалізації досліджували багато українських і зарубіжних учених, зокрема, О. Амоша, І. Балабанова, М. Біржакова, А. Бодрова, Д. Веденіна, А. Гришук, Б. Данилишин, В. Данильчук, О. Ігнатенко, В. Куценко, О. Любіцева, Л. Мазнік, Н. Мельник, О. Невелєв, К. Нікітенко, Ю. Ольвінська, В. Пазенок, В. Пестушко, В. Піла, А. Сидорова, В. Федорченко, І. Черниш, О. Чмир, В. Цибульський, В. Цибуха, В. Шкарупа, І. Школа, Е. Щепанський, З. Юринець, Г. Харріс, Дж. Боуен, Дж. Рітчі, Н. Реймерс, Ф. Котлер та ін. Утім, існуючі наукові напрацювання щодо управління розвитком туристичної галузі залишають невирішеними питання вдосконалення антикризової стратегії розвитку туризму в контексті інструментального забезпечення стимулювання туристичної діяльності в умовах глобальної пандемії.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є огляд та систематизація інструментів сприяння виходу глобального ринку туристичних послуг із кризового стану, в якому він опинився внаслідок пандемії коронавірусу.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, офіційних сайтів та аналітичних обзорів IMF, UNWTO. У дослідженні використано методи аналізу, синтезу, порівняння, групування та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Пандемія коронавірусу COVID-19, яка з початку 2020 р. охопила більшість країн світу, зумовила низку потужних загроз глобальній економіці. Так, за оцінками Міжнародного валютного фонду (IMF), наданими у квітні 2020 р. на основі базового сценарію прогнозу світового економічного розвитку, який передбачає, що пандемія COVID-19 почне затухати в другому півріччі 2020 р., а вжиті національними урядами антикризові зусилля дадуть змогу уникнути масштабного скорочення виробництва і зайнятості, падіння світового ВВП в поточному році слід очікувати на 3,0%, а в 2021 р. – відновлення його зростання до 5,8%. Проте якщо пік пандемії не буде пройдений до кінця 2020 р. та її поширення продовжиться в наступному році (альтернативний песимістичний сценарій), темпи спаду світової економіки в поточному році порівняно з базовим сценарієм подвоються до 6,0%, а в 2021 р. досягнуть майже 8%. Отже, пандемія COVID-19 може сприяти виникненню найпотужнішого скорочення глобального виробництва з часів Великої депресії й набагато серйознішого, ніж за часів останньої світової фінансово-економічної кризи 2008 р. [4]. Через коронавірусну загрозу в найглибшу рецесію за всю історію існування вступив Євросоюз. Так, за прогнозними оцінками Єврокомісії, економічний спад у країнах ЄС-27 у 2020 р. досягне 7,4%, а очікуване відновлення в 2021 р. буде недостатнім для того, щоб компенсувати відповідне падіння, про що свідчать дані, наведені в табл. 1.

Зростання ВВП в багатьох країнах світу значною мірою залежить від розвитку туристичної галузі, яка, своєю чергою, зумовлює мультиплікативний ефект в інших сферах економіки, задіяних на ринку туристичних послуг.

Криза, пов'язана зі спалахом коронавірусної інфекції, стала найгіршою для туристичної галузі з 1950 р. Згідно з даними UNWTO, збитки світового туризму в першому півріччі цього року оцінювалися в 320 млрд дол. США. За підрахунками експер-

тів, у 2020 р. експортна виручка національних економік від туризму скоротиться на 1,2 трлн дол. США, буде втрачено до 120 млн робочих місць, кількість туристичних прибуттів зменшиться від 850 млн до 1,1 млрд [6]. В Україні втрати туристичної галузі оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США [7].

Таблиця 1

Ключові макроекономічні показники ЄС-27

Рік	Рівень безробіття, %	Валові інвестиції, % від попереднього року	Реальний ВВП, % від попереднього року
2019 (факт)	6,7	5,7	1,5
2020 (прогноз)	9,0	- 13,2	- 7,4
2021 (прогноз)	7,9	9,7	6,1

Джерело: складено за даними [5]

Нині багато країн світу впроваджують заходи щодо мінімізації наслідків пандемії COVID-19 і стимулювання відновлення туристичного сектору, які спрямовані на дотримання балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі, забезпечення умов щодо виживання бізнесу по всьому ланцюжку постачання туристичних послуг, координацію адресного реагування на сучасні виклики туристичного ринку.

Туристична галузь першою зіткнулася з проявами коронавірусного карантину. Майже до середини травня поточного року було закрито більшість готелів, що унеможливило офіційний прийом відвідувачів. Обмеження були накладені на масові заходи (фестивалі, концерти, спортивні змагання), які традиційно приваблюють туристів. Практично повністю припинили свою діяльність курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти. Унаслідок упровадження обмежувальних заходів утворився кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі, зокрема готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг тощо. Унаслідок спалаху коронавірусу річні втрати туристичної галузі у США оцінюються в 24 млрд дол. США, що втричі більше збитку країни від терактів «11 вересня». Італія, де туризм становить 13% ВВП, у поточному році втратить понад 10 млрд дол. США та значну частину малого бізнесу. Через пандемію COVID-19 к ЄС вже втратили роботу близько 6 млн працівників туристичної галузі [8]. За різними сценаріями, у 2020 р. в Україні очікується падіння туристичних прибутків на рівні 58–78% порівняно з минулим роком [9].

Ураховуючи кризову ситуацію, що склалася в туристичній галузі, уряди країн та міжнародні організації вживають термінових заходів для стимулювання відновлення сфери туризму через підтримку ліквідності; фінансові інструменти (від прямої фінансової допомоги до пом'якшення умов кредитування); послаблення податкового тиску (зменшення або скасування податків на мандрівників у вигляді готельних, аеропортних та портових зборів, що збільшують вартість поїздок); введення пільг і стимулів для забезпечення підтримки компаній, які найбільше постраждали від коронавірусу; спрощення візових режимів і скорочення вартості віз; застосування нових технологій під час проходження прикордонного контролю; створення програм та проектів підтримки туристичної галузі; запровадження комунікаційних платформ, опитувань; сприяння працевлаштуванню та навчанню у сфері туризму тощо.

Сьогодні у світі застосовуються два найбільш поширених підходи до подолання кризи: перший підхід спрямований на забезпечення доступних кредитних ліній для представників туристичного бізнесу, а другий передбачає відстрочку сплати ними боргових і податкових зобов'язань. Незважаючи на те що всі країни використовують

обидва підходи, держави з більш розвинутою економікою і високим кредитним рейтингом переважно орієнтуються на кредитну підтримку суб'єктів господарювання, розраховуючи на відновлення конкурентоспроможності національної економіки в максимально стислі терміни, інші країни – на відстрочку погашення податкових і боргових зобов'язань, що в перспективі може привести до негативних макроекономічних наслідків.

Для підтримки туристичного бізнесу, який сьогодні переживає швидке і різке падіння попиту на свої послуги і сплеск безробіття на глобальному, національному та регіональному рівнях, особливого ставлення вимагають малі та середні туристичні підприємства (найбільш адаптовані до інноваційних змін, але такі, що мають невеликий потенціал фінансової міцності та знаходяться в зоні особливого ризику). Саме на цю категорію суб'єктів туристичного бізнесу орієнтована більшість інструментів стимулювання туристичної галузі. Наприклад, у Польщі відсоткова ставка на позики для малого та середнього бізнесу (МСБ), зокрема у сфері туризму, зменшена до 0% на термін до 12 місяців. Урядом Росії для представників МСБ, що працюють у галузях, які найбільш постраждали від пандемії, включаючи гостинність, туризм, дозвілля і транспорт, уведено відстрочку виплати за позиками до шести місяців. В Угорщині для компаній, у тому числі туристичних, що переживають занепад, застосовується компенсація 70% заробітної плати протягом трьох місяців, а також суттєво скорочено різні відрахування з неї. Для збереження робочих місць та підтримки діяльності малого бізнесу в Словаччині здійснюється фінансова допомога суб'єктам підприємництва у сфері туристичних послуг [10].

В Україні також запропоновано законодавчі зміни на підтримку сфери туризму. Так, відповідними заходами визначено: податкові пільги для суб'єктів туристичної галузі, скасування туристичного збору до кінця року, звільнення операцій із надання туристичних послуг від сплати податку на додану вартість, податку на прибуток, єдиного соціального внеску, земельного податку та податку на нерухомість, додаткові пільги на оплату оренди та землю державної та комунальної власності. Окрім того, передбачається застосування адресної фінансової підтримки туристичних операторів, які зберігають робочі місця, як короткострокового інструмента відновлення сталості суб'єкта господарювання [11].

Таким чином, за характером впливу адміністративні інструменти підтримки МСБ у туристичній галузі поділяються на такі, що забезпечують доступність кредитних ліній для суб'єктів господарювання, й такі, що дають їм змогу відстрочити сплату боргових та податкових зобов'язань.

Поряд з інструментами державної допомоги туристичній галузі, що сьогодні поширені у світі, розвитку також набувають корпоративні інструменти мінімізації наслідків пандемії COVID-19. Так, деякі міжнародні готельні мережі вводять гарантії захисту ринку (перенесення бронювання номерів на пізніший термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот, яка передбачає надання готельних номерів для проживання працівникам медичної галузі, доступність готелів для карантинних заходів, приготування їжі для людей, які цього потребують, і представників служб оперативного реагування), упроваджують обов'язкові заходи щодо захисту здоров'я та забезпечення безпеки персоналу, здійснюють внутрішню реорганізацію (скорочення довільних витрат, зарплат та преміальних виплат, надання відпустки без збереження заробітної плати на два місяці, відмова від капітальних вкладень).

Проте стимулювання туристичної галузі відбувається не тільки завдяки спонуканню суб'єктів господарювання, а й за рахунок формування мотивації у споживачів туристичних послуг. Так, у рамках стратегії з відновлення туризму на Сицилії влада острова для залучення туристів пропонує оплачувати їм половину вартості авіаквит-

ків та частину рахунку за проживання в готелі, а також безкоштовно надавати квитки до музеїв та місць, де проводяться археологічні розкопки. На програму виділено 50 млн євро [6]. Угорщина і Хорватія просувають програми впровадження туристичних сертифікатів, завдяки яким наймані працівники одержують можливість отримати від компанії часткову компенсацію для відпочинку всередині країни, що дасть змогу зберегти внески в її економіку на максимально можливому рівні.

У Португалії готелі, ресторани, туристичні комплекси, турфірми та контори мають можливість отримати сертифікат Clean & Safe, який надасть туристам упевненість у власній безпеці і стане гарантією того, що цей заклад дотримується усіх необхідних вимог щодо запобігання поширенню COVID-19. Термін дії сертифіката – один рік, і він є безкоштовним. Мадридська асоціація готельєрів разом з Агентством з туризму Каталонії також розробляють власну систему сертифікації COVID-19 Free. Документ надаватиметься за дотримання гігієнічних протоколів із прибирання номерів, кухонь, громадських приміщень у готелях [12].

За програмою стимулювання внутрішнього туризму, на яку з бюджету РФ виділено 15 млрд руб., для туристів, що вирішили у цьому році провести відпустку на території країни, за програмою «Туристичний кешбек» через банківську карту «Мир» компенсується до 20% витрат за відпочинок тривалістю від двох ночей [13]. Цей інструмент стимулювання туристів надає можливість відпочити частині мешканців країни, збільшити попит на товари і послуги в умовах обмежених фінансових ресурсів, підтримати внутрішній туризм і позитивно вплинути на платіжний баланс держави.

Окрім матеріальної підтримки споживачів туристичних послуг, актуальності набувають і нематеріальні інструменти стимулювання туристів. До таких, зокрема, слід віднести практику відкладеного придбання туристичних путівок, квитків на розважальні та культурні заходи з плаваючою датою, цифровий стрімінг (потокове онлайн-мовлення) з музеїв, театрів, виставок і показів моди, спортивних заходів та інших подій, розвиток інформаційної турмережі, спрощення і здешевлення візових вимог.

Ще одним засобом стимулювання туристів є діджиталізація туристичних сервісів (використання технологій змішаної та доповненої реальності, QR-кодів, мультимедійних додатків для об'єктів показу тощо). Так, у РФ буде створена повноцінна цифрова платформа з організації подорожей Russpass, за допомогою якої людина в будь-якій точці світу зможе самостійно спланувати свій відпочинок у Росії, керуючись особистими інтересами і перевагами [14].

Ермітаж та компанія Apple спільно підготували п'ятигодинну подорож по музею, Російський музей у Санкт-Петербурзі розпочав реалізацію проекту «Мистецтво поруч». У Луврі, скориставшись віртуальною екскурсією, туристи можуть ознайомитися з найпопулярнішими експонатами музею, оглянувши кожну локацію у 3D-форматі, та отримати додаткову інформацію [15].

Під час локдауну зросла популярність віртуальних екскурсій та вдвічі збільшився інтерес до онлайн-подорожей. Сучасні технології дають змогу організувати інтерактивну екскурсію для групи у 10–15 осіб, яку проводить справжній екскурсовод, що має можливість не лише розповісти про видатні пам'ятки, а й підтримувати з людьми онлайн-діалог. Сьогодні Інтернет-екскурсії проводяться в ботанічному саду міста Кембридж, завдяки ним туристи можуть побачити онлайн Ніагарський водоспад, Колізей і Білий дім, відвідати запорізьку Хортицю [16].

Висновки. Огляд світового досвіду відновлення туристичної галузі в умовах коронавірусної кризи свідчить, що інструменти, які сьогодні запроваджуються, поділяються на адміністративні, корпоративні та індивідуальні. Перші спрямовані на підтримку з боку держави як постачальників, так і споживачів туристичних послуг, другі – на збереження туристичного бізнесу за допомогою заходів з оптимізації витрат та мотивації персоналу, треті – на координацію адресного реагування туристів на про-

позиції подорожей та відпочинку, які забезпечують одержання особистих вражень, матеріальної вигоди та безпечні для їх здоров'я.

Таким чином, стимулювання відродження туристичного сектору, який був рушійною силою світової економіки і забезпечував створення кожного п'ятого робочого місця, у сучасних умовах пандемії передбачає застосування широкого кола інструментів, що одночасно враховують інтереси та можливості всіх стейкхолдерів туристичної галузі.

Список використаних джерел:

1. World Travel and Tourism Council (WTTC). URL: wtcc.org/Research/Economic-Impact (дата звернення: 05.01.2021).
2. В UNWTO перерахували три сценарія відновлення міжнародного туризму в 2020 році. URL: <https://www.interfax.ru/world/707637> (дата звернення: 05.01.2021).
3. Через пандемію коронавірусу світовий туризм повернеться до рівня 1990 року. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/novini-turizmu-cherez-pandemiyu-koronavirusu-svitoviy-turizm-vpade-do-rivnya-1990-roku-novini-11259737.html> (дата звернення: 05.01.2021).
4. World Economic Outlook – April 2020: Chapter 1. The Great Lockdown. *International Monetary Fund*. April 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> (дата звернення: 05.01.2021).
5. European Economic Forecast: Spring 2020. European Economy Institutional Papers. *European Commission*. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf (дата звернення: 05.01.2021).
6. Мельницька Ю. Коли закінчиться карантин: Три сценарії розвитку міжнародного туризму після пандемії. URL: <https://investory.news/koli-zakinchitsya-karantin-tri-scenarii-rozvitku-mizhnarodnogo-turizmu-pislya-pandemii/> (дата звернення: 05.01.2021).
7. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України: Кабінетне дослідження. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/> (дата звернення: 05.01.2021).
8. Коронавірус: скільки втрачає туризм. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (дата звернення: 05.01.2021).
9. Zoom или туристический бум: что будет с внутренним туризмом после карантина. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/zoom-ili-turisticheskij-bum-chto-budet-s-vnutrennim-turizmom-posle-karantina> (дата звернення: 05.01.2021).
10. Пандемія COVID-19 і її наслідки у сфері туризму в Україні: спеціальний звіт. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 05.01.2021).
11. Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) № 692-IX від 16.06.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68643 (дата звернення: 05.01.2021).
12. Панова І.О. Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 226–232.
13. Второй этап кэшбека за туры по России: возврат 20% от стоимости тура или проживания в отеле. URL: <https://samokatus.ru/cashback-za-tury-po-rossii/> (дата звернення: 05.01.2021).
14. Эксперты высказались о новой цифровой платформе для туристов. URL: <https://www.atorus.ru/news/press-centre/new/52116.html> (дата звернення: 05.01.2021).
15. ТОП-7 віртуальних екскурсій музеями світу. URL: <https://naurok.com.ua/post/top-7-virtualnih-ekskursiy-muzejami-svitu> (дата звернення: 05.01.2021).
16. Британські гіді викликають посмішки і сльози радості онлайн-екскурсіями по ботанічному саду (відео). URL: <https://world.segodnya.ua/ua/world/wnews/britanskie-gidy-vyzyvayut-uly-bki-i-slezy-radosti-onlayn-ekskursiyami-po-botanicheskomu-sadu-video-1428288.html> (дата звернення: 05.01.2021).

References:

1. World Travel and Tourism Council (WTTC). Available at: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact> (accessed 05 January 2021).

2. V UNWTO perechyslyly try stsenaryia vosstanovlenyia mezhdunarodnoho turyzma v 2020 hodu [The UNWTO has listed three scenarios for the recovery of international tourism in 2020]. Available at: <https://www.interfax.ru/world/707637> (accessed 05 January 2021).

3. Cherez pandemiiu koronavirusu svitovyi turyzm povnertsia do rivnia 1990 roku [Due to the coronavirus pandemic, world tourism will return to 1990 levels]. Available at: <https://www.unian.ua/tourism/news/novini-turizmu-cherez-pandemiyu-koronavirusu-svitoviy-turyzm-vpade-do-rivnya-1990-roku-novini-11259737.html> (accessed 05 January 2021).

4. World Economic Outlook – April 2020: Chapter 1. The Great Lockdown. *International Monetary Fund*. April 2020. Available at: www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020 (accessed 05 January 2021).

5. European Economic Forecast: Spring 2020. European Economy Institutional Papers. *European Commission*. 2020. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf (accessed 05 January 2021).

6. Koly zakinchytisia karantyn: Try stsenarii rozvytku mizhnarodnoho turyzmu pislia pandemii [When the quarantine will end: Three scenarios for the development of international tourism after the pandemic]. Available at: <https://investory.news/koli-zakinchytisia-karantin-tri-scenarii-rozvytku-mizhnarodnogo-turizmu-pislya-pandemii/> (accessed 05 January 2021).

7. Vplyv COVID-19 ta karantynnykh obmezhen na ekonomiku Ukrainy: Kabinetne doslidzhenia [Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine: A case study]. Available at: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/> (accessed 05 January 2021).

8. Koronavirus: skilky vtrachaie turyzm [Coronavirus: how much tourism is losing]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (accessed 05 January 2021).

9. Zoom ili turisticheskij bum: chto budet s vnutrennim turizmom posle karantina [Zoom or tourism boom: what will happen to domestic tourism after the quarantine]. Available at: <https://hromadske.ua/ru/posts/zoom-ili-turisticheskij-bum-chto-budet-s-vnutrennim-turizmom-posle-karantina> (accessed 05 January 2021).

10. Pandemiia COVID-19 i yii naslidky u sferi turyzmu v Ukraini: spetsialnyi zvit [The COVID-19 pandemic and its implications for tourism in Ukraine: a special report]. Available at: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> (accessed 05 January 2021).

11. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo derzhavnoho pidtrymky sfery kultury, kreatyvnykh industrii, turyzmu, maloho ta serednoho biznesu u zvi'azku z diieiu obmezhuvalnykh zakhodiv, poviazanykh iz poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19). № 692-IX vid 16.06.2020 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts Concerning State Support for Culture, Creative Industries, Tourism, Small and Medium-Sized Businesses in Relation to Restrictive Measures Related to the Spread of Coronavirus Disease (COVID-19). № 692-IX dated 16.06.2020]. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68643 (accessed 05 January 2021).

12. Panova I.O. (2020) Turyzm pid chas pandemii: naslidky ta perspektyvy [Tourism during a pandemic: consequences and prospects]. *Biznes Inform*, no. 5, pp. 226–232.

13. Vtoroy etap keshbeka za tury po Rossii: vozvrat 20% ot stoimosti tura ili prozhivaniya v otele [The second stage of cashback for tours in Russia: 20% refund of the cost of the tour or hotel stay]. Available at: <https://samokatus.ru/cashback-za-tury-po-rossii/> (accessed 05 January 2021).

14. Eksperty vyskazalis o novoy tsifrovoy platforme dlya turistov [Experts spoke about a new digital platform for tourists]. Available at: <https://www.atorus.ru/news/press-centre/new/52116.html> (accessed 05 January 2021).

15. TOP-7 virtualnykh ekskursii muzeiamy svitu [TOP-7 virtual tours of museums around the world]. Available at: <https://naurok.com.ua/post/top-7-virtualnih-ekskursiy-muzeyami-svitu> (accessed 05 January 2021).

16. Brytanski hidy vyklykaiut posmishky i slozy radosti onlain-ekskursiiamy po botanichnomu sadu (video) [British guides bring smiles and tears of joy online tours of the botanical garden (video)]. Available at: <https://world.segodnya.ua/ua/world/wnews/britanskie-gidy-vyzyvayut-ulybki-i-slezy-radosti-onlain-ekskursiyami-po-botanicheskomu-sadu-video-1428288.html> (accessed 05 January 2021).